

“Gülme” Davranışıyla İlgili Ayetler Hakkında Psikolojik Bir Değerlendirme

Abdurrahman KASAPOĞLU*

Özet:

Kur'an'da gülme davranışını anlatan kavramlar, birçok amacı gerçekleştirmek üzere yer alırlar. Kur'an, insanın bir özelliği olarak gülme davranışına vurgu yapar. Umulmadık bir şeye karşı gösterilen tepkinin, kendini güven içinde duyumsamanın, elde edilen bir başarının, üstünlük duygusunu ifade etmenin, yapılan bir işten duyulan hoşlanmanın dışı yansıyan görüntüsü olarak gülme ve gülümseme etkinliklerini tasvir eder.

Anahtar Kelimeler: İletişim, beden dili, yüz ifadeleri, gülme.

ABSTRACT

The concepts used to describe the act of laughing in Koran take place with the aim of realizing by means of appealing to different images. Koran refers to act of laughing as a humanly disposition. In this context, the act of laughing is specified and defined in Koran as a reaction to some unexpected results, a result of seeing oneself secure, a reflection of seeing oneself successful and a result of contentment after overcoming a difficulty.

Key Words: Communications, Me-Language, Face Expressions, Laughing

Giriş

İnsanlar duygu ve düşüncelerini hem sözlü hem de sözsüz ifadelerle anlatırlar. İnsanın duruşu, oturuşu, yüz ve bedeninin biçimi başkalarına mesaj verebilir. İnsan sözsüz ifadeleriyle sözlü ifadelerini desteklerken, sözlü ifadelerden bağımsız iletiler de gönderebilir. Sözsüz mesajları insanlar daha çok yüz yüze ilişkilerde kullanırlar.

Sözsüz iletişim vasıtalarından olan yüz ifadeleri, daha çok bireyin ruhsal durumu, duygusal yanı hakkında iletiler sunar. İnsanlar, duygularını ve coşkularını genellikle yüzlerine yansıtır. Hayret, korku, mutluluk, sevinç, üzüntü, kızgınlık gibi duygular yüz ifadeleriyle en iyi şekilde anlatılır.

Biz bu makalemizde yüz ifadelerinden biri olan gülmeyi ve onun ifade ettiği duyguları, Kur'an merkezli olarak inceleyeceğiz.

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

Bilindiği gibi Kur'an'da, sözsüz iletişimin kullanımına ilişkin pek çok örnek vardır. Sesin tonu, yüz ifadeleri, baş hareketleri, göz işaretleri, el-kol hareketleri, beden duruşu, statü sembolleri gibi sözsüz iletişimin türlerine yer vermiştir.¹

Araştırmamızda, Kur'an'ın bahsettiği sözsüz iletişim sembolleri arasında yer alan gülme davranışını incelerken psikoloji ve iletişim biliminin ortaya koyduğu verilerden yararlanmaya çalışacağız. Gülmeyle ilgili kavramların² geçtiği âyetler üzerinde durarak, Kur'an'ın hangi amaçlarla gülme davranışını konu edindiğini inceleyeceğiz. Gülme davranışının ardındaki amaç ve sebepleri dikkate alarak, Kur'an'da geçen gülmeyle ilgili tasvir ve anlatımları belli başlıklar altında inceleyeceğiz.

I. Psikoloji Biliminde Gülme

Gülme, ses faktörünün de katılımıyla ortaya çıkan bir tablo olmakla birlikte, daha ziyade bir yüz ifadesi olarak karşımıza çıkar.

Sevinç, mutluluk, neşe gibi birçok duygu rahatlıkla yüz anlatımlarıyla gösterilebilir veya anlaşılabilir. Neşeli, mutlu ve sevinçli ifadeler daha çok ağız ve gözle anlatılır.³

Gülme özel olarak karmaşık fizyolojik ve psikolojik bir olaydır. Gülme, komiklik duygusunun yol açtığı, yüzdeki bazı kasların çekilmesinden, sarsıntılı, kesintili ve gürültülü soluk alıp vermelerden oluşan bir tablodur. Gülme, yüreğin sağ boşluğundan gelen kanın, ciğerleri birden bire ve birçok kere şişirerek, ciğerlerdeki havanın nefes borusundan sözsüz ve çatlak bir ses halinde çıkmasına yol açmasından ileri gelir. Hem ciğerlerin şişmesi hem de anlatıldığı gibi havanın çıkması, diyaframın, göğsün ve boğazın bütün kaslarını iter. Böylece, itilen

¹ Kur'an'da geçen sözsüz iletişim sembolleri için bkz., Abdurrahman Kasapoğlu, **Kur'an-ı Kerim ve İletişim**, Nürsan Yayınları, İstanbul, 2000, s. 51-79.

² Türkçe'de gülmek, hoşla giden, ilginç gelen durumlar karşısında sesli ya da sessizce duygularını dışarı vurmak; mutlu, sevinçli, zaman geçirmek, eğlenmek, neşelenmek; biriyle alay etmek; gülüyor hissi uyandırmak, mutluluk ve memnuniyet verici bir halde olmak, iç açıcı bir durum sergilemek gibi manalara gelir. Gülümsemek, hafifçe gülmek tebessüm olarak nitelenir. Yüksek sesle gülerken çıkan sese, çok fazla gülmeyle kahkaha denir. (Komisyon, **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, M.E. B., İstanbul, 2000, II/1067, 1490; IV/2797)

³ Metin Işık, **İletişimden Kitle İletişimine**, Mikro Yayınları, Konya, 2000, s. 28; Tuncer Elmicioğlu, **Bilgece Yaşamak**, Beyaz Yayınları, İstanbul, 1999, s. 183; Orhan Doğan, Selma Doğan, **Kişilerarası İlişkiler**, Somgür Yayıncılık, Ankara, 1994, s. 74; Doğan Cüceloğlu, **Yeniden insan İnsana**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 44; Sibel Ankonacı, **Psikoloji**, Alfa Basım Yayım, İstanbul, 1993, s. 260.

kaslarla ilgili olan yüz kasları da harekete geçer. Açıklanan bu olaylar çerçevesinde ortaya çıkan ses ve yüz hareketlerine gülme adı verilir.⁴

Gülme esnasında yüz hatları gerilir, alının kırışıklıkları dağılır, gülmekte olan kimse etrafındaki kişi ve varlıklara cevval ve dinç bakışlarla bakar. Gülmekten dolayı dudakların meydana getirdiği kavis çevreye gülücükler saçar. Gülen kimsenin yüzü sanki ay doğmuş gibi pırıl pırıldır.

Gülme olayında görüldüğü gibi nefes çıkarmaya bağlı durumlar bulunmadığı takdirde, gülme olayında sözü edilen kasların hafifçe çekilişi tebessüm ya da gülümseme denen hali ortaya çıkarır. Gülümseme, göz ve ağız kaslarının birlikte ve birbirine paralel çalışmasıyla meydana gelir. Fakat gülümseme gibi ifadelerin tespitinde yüzün alt yarısının daha elverişli olduğu belirtilir.⁵

İnsanda gülme etkinliğinin ortaya çıkışına ve gelişimine gelince; bu durumu psikologlar ve iletişim bilimciler şöyle izah ederler: Çocuklarda (bebeklerde) pek erken yaşlarda (yaşamın yaklaşık ikinci ayında ya da tahminen ilk altı ay ile altı hafta arasında) uyarılabilen heyecanlardan birisi sevinçtir. Çocuklar hoşnutluklarını, mutluluk ve sevinçlerini, haz hislerini gülme, gülümseme ve kahkah ile ifade ederler. Gülme, gülümseme birtakım fizyolojik ve psikolojik süreçlerin ürünüdür. Gülme davranımlarının meydana gelebilmesi sinir sisteminde belli bir olgunlaşmayı gerektirir. Gülümseyebilen bir bebek, yüzündeki kas ve sinirleri kumanda edebilecek bir aşamaya erişmiş kabul edilir.⁶

Annenin döl yatağından ayrılan bebek, doğumun ardından içine düştüğü yeni ortamda kendisini güvensiz ve korumasız hisseder. Ve bu durumdan duyduğu kaygıyı ağlama sesiyle ve birtakım mimiklerle dışarıya yansıtır. Haftalar ve aylar geçtikçe, bebek annesini tanımaya başladıkça, anneden gelen, “bana güven, ben yanıdayım, korkma!” gibi iletileri aldıkça kendini güven içerisinde hisse-

⁴ Rene Descartes, **Ruhun İhtirasları**, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B., İstanbul, 1997, s. 94-95; Paul Foulque, **Pedagoji Sözlüğü**, Çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994, s. 199; Franz Rozenhal, **Erken İslâm'da Mizah**, Çev. Ahmet Arslan, İris Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 209.

⁵ Samy Molcho, **Beden Dili**, Çev. E. Tülin Batır, Gün Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 157; George A. Lundberg ve Diğerleri, **Sosyoloji**, Çev. Özer Ozankaya, Ankara, 1970, I/246; Nurettin Topçu, **Ruhbilim**, Üçler Basımevi, İstanbul, 1949, s. 75-76.

⁶ Clifford T. Morgan, **Psikolojiye Giriş**, Çev. Hüsni Arıcı ve Diğerleri, HÜPB. Yayınları, Ankara, 1995, s. 226-227; Vedide Baha Pars ve Diğerleri, **Eğitim Psikolojisi**, MEB., İstanbul, 1970, s. 68; H. Şükrü Selçikoğlu, **Eğitim Psikolojisi**, Üçgen Yayınları, Ankara, 1962, I/222; Zuhâl Baltas, Acar Baltas, **Bedenin Dili**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 47.

der. Elemi, kaygısı azalır, haz duymaya başlar. Bebek tecrübe ettiği bu duygulanım durumunu gülücüklerle ve gülümsemelerle annesine iletir. Bebeğin gülümsemediği ilk şeyler tamamen hissî hayatla ilgilidir; tanıdık yüzlere, anne memesine, biberona güler. Bebeğe neşe ve sevinç veren, dolayısıyla da onu güldüren ilk oyun, anne-babanın çıkardığı ilgi çeken, hoş giden birtakım seslerdir. Bundan sonra anne-babanın kollarını sallaması, el çırpması, ellerini dizlerine vurması dans etmesi, amuda kalkması gibi ilginç uyarıların görülmesi veya işitilmesi bebekte gülme veya gülümsemeye neden olur. Başlangıçta gıdıklamak, okşamak, saklanıp birden ortaya çıkmak gibi basit uyarıcılar karşısında gülme tepkisi verebilen çocuk, geliştikçe çelişkiler, abartılar, mizah ve karikatür gibi sözlü, görünümlü karmaşık uyarıcılar karşısında da gülmeyi öğrenir.⁷

Yüz ifadelerinin bazılarının doğuştan geldiği, yeni doğan bebeklerin ilk aylarda benzer dış uyarıcılara benzer tepkiler verdiği anlaşılmıştır. Ancak bu tepkilerin çoğunun, örneğin gülme ve gülümsemenin çocuğun gelişme sürecine bağlı olarak zamanla taklit yoluyla öğrenilen bir davranışa dönüştüğü belirlenmiştir. Gülmek, diğer işler gibi öğrenilen ve öğretilen bir olgudur.⁸

Duyguların yüz ifadeleriyle dile getirilişi kısmen doğuştan geliyor olsa da, bireysel ve kültürel faktörler yüz ifadesinin tam olarak hangi biçimi alacağını, hangi bağlamda uygun görüleceğini –insanların nasıl gülümsediklerini, dudakların ve diğer yüz kaslarının kesin hareketinin ne şekilde olacağını, gülümsemenin ne kadar geniş olacağını- etkilemektedir. Temel heyecanları belirten yüz ifadelerinin kültürden kültüre değişmediği kanaati psikologlar arasında oldukça yaygındır. Fakat her kültür, kendine özgü bazı ifade tarzlarını daha farklı bir şekilde geliştirmiştir. Bir şeyi komik olarak değerlendirmek, bir fıkraya gülmek daha geç yaşlarda ve kültürel şartlanmalara göre olur. Nelerin komik ve gülünç olabileceği daha ziyade toplumsaldır. Farklı toplumlarda, farklı toplumsal şartlanmalara göre yetişmiş bireyler, aynı tür espriye aynı gülme tepkisini göstermezler.⁹

⁷ Morgan, *a.g.e.*, s. 226-227; Pars ve Diğerleri, *a.g.e.*, s. 68; Selçikoğlu, *a.g.e.*, I/222; Özcan Köknel, **İnsanı Anlamak**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 78-79.

⁸ Ahmet Halûk Yüksel, **İkna ve Konuşma**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1997, s. 149; Selçikoğlu, *a.g.e.*, I/223.

⁹ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Çev. Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s. 75; Doğan Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 270; Lütfi Öztabağ, **Psikolojide İlk Adım**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1983, s. 166.

Tebessüm ve kahrkaha insanın iç dünyasını bedene yansıtan işaretlerdir. Gülmek, haz duygularını açıklayan bir davranıştır; bir hazzın veya haz veren bir şeyde tasavvur edilen hazzın ifadesidir.¹⁰ İnsanın hoşnut olduğunu, iç dengesinin yaşamı sürdürmeye uygun bir uyum içerisinde bulunduğunu ortaya koyan, karşısında bulunanları da bu mutluluğa ortak olmaya çağıran bir yüz ifadesidir.

Sırıtmadan farklı olan gerçek gülümseme, fizyolojik olarak beynin kimyasal yapısını etkiler ve insanın kendini iyi hissetmesine imkan tanır. Gülmek beynin salgıladığı “endorfin” miktarını artırır, bu madde kişinin sakinleşmesini ve kendini daha iyi hissetmesini sağlar. Gülümsemenin bedene yaptığı bazı etkiler, kasları gevşetir, ciğerleri ve kalbi rahatlatır ve sıkıntıyı giderir.¹¹

Gülümsemek, insan ilişkilerinde olumlu bir işaret sayılır. İnsanları selâmlarken gülümsemek,¹² konuklara güler yüz göstermek insanlar arasında sıcaklık meydana getirir, güven ve dostluk üzerine ilişkiler kurulmasını sağlar. Gülümsemek, kişinin iletişime açık biri olduğunu açığa vurur.¹³

İnsanın içinde bulunduğu bu duygulanım karşı tarafı etkileyecek biçimde iletişime yansır. Karşı tarafı gerginlikten kurtarmak gerektiği zaman, doğal bir biçimde gülümsemek tavsiye edilmiştir. İçten gelen sıcak bir gülüş, tarafların birbirini sevmesine olanak sağlayabilir. İnsan ilişkilerinde gülümsemek, bir nezaket gösterisidir.¹⁴ Nezaket gereği gülümsemek, insan ilişkilerinde pek çok şeyi olumlu yönde değiştirir.

Bazı gülmelerin, bir kimsenin başkaları üzerinde gerçekleştirmek istediği üstün gelme eğiliminin bir yansıması olduğu ifade edilir. Bu manada gülme, alayın bir türü olup belli bir kötölemeyi ve zarar vermeyi içerir. Başkasına gülen

¹⁰ Ali Haydar Taner, **Psikoloji**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 136; M. Nail Karakuşçu, **Genel Psikoloji ve Normal Davranışlar**, Pelin Ofset, Ankara, 1998, s. 120; Selçikoğlu, *a.g.e.*, I/222.

¹¹ Chartier Alain, **Mutlu Olma Sanatı**, Çev. S. Neval Şimşek, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1998, s. 34-35; Elmacioğlu, *a.g.e.*, s. 195-196; Kate Keenan, **İletişim**, Çev. Veysel Atayman, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 36-37; Ercan Kaşıkçı, **Doğru Beden Dili**, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 54.

¹² Paul W. Swets, **Ergen Çocuğunuzla Konuşma Sanatı**, Çev. Bahar Atılamaz, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998, s. 54; Dorthy Jongeward, Muriel James, **Kazanmak İçin Doğarız**, Çev. Tülin Şenruh, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 48-49; Judi James, **Beden Dili**, Çev. Murat Sağlam, Alfa/Aktüel Kitabevleri, İstanbul, 1999, s. 46.

¹³ Eleri Sampson, **Doğru İzlenim Bırakma**, Çev. E. Sabri Yarmalı, Damla Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 45-46; Akif Ergin, Cem Birol, **Eğitimde İletişim**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 126; Keenan, *a.g.e.*, s. 36-37.

¹⁴ Cemil Sena Ongun, **Psikoloji Dersleri**, Semih Lütfi Bitik Basımevi, İstanbul, 1935, s. 303; Gill Cox, Sheila Dainow, **Kendi Gücünüzü Keşfedin**, Çev. Tülay Savaşer, Rota Yayınları, İstanbul, 1997, s. 156; J. Brun-Ros, **Hatıplık Sanatı**, Çev. Nazife Müren, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 55.

kimse, o kişiyi iplerini elinde tuttuğu bir kukla gibi görmeye başlar, onu utan-
dırmaya ve küçük düşürmeye çalışır.¹⁵

Gülme, ifade ettiği incelikler bakımından çeşitli şekillerde ortaya çıkar. İyiliksever bir gülümsemenin yanında, şeytanlık dolu, küçük gören, hakir bulan, alay eden, utandıran gülümseme türleri vardır. Temiz kalpli insanların gülüşleri gibi, hile ve hırs sahiplerinin gülüşleri de kendilerine özgü niteliklere sahiptir.

Serbestçe rahat bir gülüş, hiçbir art düşüncenin bulunmadığı tam bir ne-
şenin belirtisidir. Çoğu insanda “a” ünlüsü vurgulanarak “ha ha ha!” sesiyle ger-
çekleştirilir. Başkalarının uğradığı zarardan keyiflenmeye dayanan, yakınlarının
ya da tanıdıklarının başına gelmiş bir olumsuzluğu, sergiledikleri beceriksizliği
komik bulmaktan kaynaklanan gülme ise, daha çok “i” ünlüsü vurgulanarak “hi
hi hi!” sesleriyle yapılır. Başkalarına farkettilerecek şekilde kötü niyetle gülünü-
yorsa, amaç alay etmekse, ağır basan ünlü “e” olur. Bir başarıyı, galibiyeti, zaferi
dile getirmek isteyen gülüşte belirgin ses “o” ünlüsüdür.¹⁶

Bir tehlikeyle karşılaşmanın ardından bireyin kendisini yeniden güven
içinde hissetmesi, hoşla giden bir iş yapmaya başlaması gülme durumunu ortaya
çıkabilir. Umulmadık ya da şu veya bu şekilde kural dışı bir şeye karşı gülme
tepkisi gösterilebilir. Çünkü nesnelerle varlıklar arasında belli kuralların bulun-
masını beklediğimiz bir dünyada yaşarız. Bu kurallara uygun düşmeyen bir du-
rumla karşı karşıya geldiğimizde güleriz.¹⁷

II. Kur'an'da Gülme

ed-Dahk ve tebessüm kavramlarını esas alarak Kur'an'daki gülme davra-
nışına ilişkin açıklamaları inceleyeceğiz. Âyetleri değerlendirdiğimizde
Kur'an'ın, gülme davranışına, insana Allah tarafından verilen bir özellik olarak
baktığını görürüz. Kur'an, dünya hayatından ve âhiret yaşantısından aktardığı
kesitlerde gülme davranışının kullanıldığı alanlara ilişkin geniş bir çerçeve sunar.
Bu bölümde, amaçlarına ve sebeplerine göre gülme davranışının tasvir edildiği
âyetleri belli başlıklar altında inceleyeceğiz.

¹⁵ H. Bergson, *Gülme*, Çev. Mustafa Şekip Tunç, M.E.B., İstanbul, 1997, s. 127; Gökhan Tok, “İnsanlığın Ortak Dili Gülmek”, *Bilim ve Teknik*, sayı: 367, 1998, s. 75.

¹⁶ Wolfgang Zielke, *Sözsüz Konuşma*, Çev. Esat Mermi, Say Yayınları, İstanbul, 1993, s. 56; Herbert Sorenson, *Eğitim Psikolojisi*, Çev. Gültekin Yazgan, M.E.B., İstanbul, 1968, s. 95.

¹⁷ Tok, *a.g.m.*, s. 75-76.

a) Gülmeyi Anlatan İfadelerin Anlam Çerçevesi

Arapça'da, yeryüzünde bitkilerin bitmesine, çiçeklerin açmasına "dahiketi'l-arz" denilir. Kadının hayız olması durumu "dahiketi'l-mer'a" diye ifade edilir. Araplar, havuz dolup taşıtığında "edhake vahdehû" derler. "ed-Dahk" kelimesi, hayret, beyaz ön diş, bal, çiçek, hedef, yol, varılacak yer manalarında da kullanılır. Bu kelime, doğrudan mutluluk anlamında kullanıldığı gibi, istiare olarak alay etmek anlamına da gelir. Arapça'da şimşegin çakışına, suyu dolup taşan gölete, dereye, dağda parlayan beyaz taş, belirsiz olmama ve apaçıklık durumuna "ed-dâhik" denilir. Geniş yol anlamında da "ed-dahûk" kelimesi kullanılır.¹⁸

İnsana özgü bir eylem olarak "ed-dahk", bir kimsede hayret verici bir durum sebebiyle kalp eylemi olarak başlayıp, dışarıya da yansıyan, insanın sürekli, aralıksız, her an değil, zaman zaman tecrübe ettiği bir durumdur. İnsanın içinde doğan mutluluğun, sevincin, gönül rahatlığının belirtisi olarak yüz hatlarında genişlemenin meydana gelmesi ve dişlerin ortaya çıkması durumuna "ed-dahk" denilir. Gülme esnasında herhangi bir sesin duyulmaması durumuna "tebessüm", uzaktaki birisinin duyabileceği şekilde gülme eylemine, "kahkaha" adı verilir. "Tebessüm", kişinin ne kendisinin ne de başkasının duyabileceği herhangi bir ses çıkarmaksızın gerçekleştirdiği gülme eylemi; "kahkaha", kişinin hem kendisinin, hem de başkalarının duyabileceği şekilde gülmesi; "dahk", sadece gülen kimsenin gülme sesini algılayabileceği eylem olarak da tanımlanır.¹⁹

b) İnsanın Bir Özelliği Olarak Gülme

Kur'an, insanın bütün özelliklerini olduğu gibi, onun gülebilme özelliğini de yaratanın Yüce Allah olduğunu vurgular. Allah, insanda gülme gibi karmaşık bir ruhsal ve fizyolojik yapıyı var etmek suretiyle insanların dikkatini kendi sıfatlarına çekmek istemiştir. İnsanın psikolojik yapısına yerleştirdiği gülme yetisini kendi sıfatlarının kanıtlarından biri olarak sunmuştur:

¹⁸ Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Mükrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1997, X/459-461; Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn İbn Muhammed er-Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz., s. 292; Ahmed İbn Yûsuf es-Semîn el-Halebî, *Umdetü'l-Huffâz*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1993, II/428-429.

¹⁹ Muhammed Ali İbn Ali İbn Muhammed et-Tahânevî, *Keşşâfu Istilâhâtî'l-Fünûn*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, III/123.

“Güldüren de O’dur, ağlatan da O’dur.”²⁰

Ağlamak ve gülmek hayatın yansımalarından, karşılıklı iki farklı durum olup, biri neşenin, diğeri elemin belirtisidir. “Edhake” ifadesi sevinç, “ebkâ” ifadesi ise üzüntü olarak açıklanmıştır. Allah kullarının kimini güldürür, kimini de ağlatır. Meselâ, onlara dünya ve âhiret mutluluğu vadederek onları güldürürken, onları her iki mutluluktan yoksun bırakarak ağlatır.²¹ Yine örneğin, iman eden kimselere öte dünyada nimetler vererek güldürür, bu dünyada ise dert ve musibetlerle deneyerek ağlatır. İnsanlara gülme ve ağlama özelliğini veren, bu iki duruma yol açan sebepleri var eden Allah’tır. İnsanları mutlu ya da mutsuz edecek iyi ve kötü davranışları gerçekte yaratan Allah’tır. Hem sevinç hem de üzüntü Allah tarafındandır. İyilik ve mutluluk, kötülük ve musîbet Allah’ın dilemesine bağlıdır.²²

İnsana gülme ve ağlama özelliğinin verildiğini anlatan bu âyet, Yüce Allah’ın vahdâniyyet ve kudret gibi sıfatlarının bir kanıtıdır. O, aynı varlıkta ağlamak ve gülmek gibi iki zıt olguyu yaratmıştır. Böyle bir yaratılış düzenlemesinin Kâdir biri tarafından var edilebileceğini her akıl sahibi itiraf eder. Cümlede “edhake” ve “ebkâ” fiillerinin mef’u kalıplarının zikredilmemesi, âyetle Allah’ın kudretine vurgu yapıldığını gösterir.²³

Âyetle, gülmek neşenin bir belirtisi olarak açıklanmıştır. Nitekim “edhake” lâfzına sevinç anlamı bile yüklenmiştir. Allah’ın, insanları güldürmesi ise, onlara dünya ve âhiret mutluluğu vadetmesi, cennette onlara nimetler verecek olması, insanları güldürecek sebep ve koşulları var etmesi olarak yorumlanmıştır. Gülmek, insanın dışarıya yansıyan bir etkinliği olmakla birlikte, bu âyetin izahında yorumcular neşe, sevinç ve mutluluk gibi gülmenin içsel yanına vurgu yapmışlardır. Bir anlamda, gülmenin neşe, sevinç, mutluluk gibi duyguların ifadesi vasıtası olduğunu vurgulamışlardır.

²⁰ Necm, 53/43.

²¹ Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*, Dâru’n-Nefâis, Beyrut, 1996, IV/293; Muhammed Mahmûd Hicâzî, *et-Tefsîru’l-Vâzih*, Dâru’l-Ceyl, Beyrut, 1993, III/564; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, tsz., VII/4611.

²² Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1998, IX/344; Ebu’l-A’lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, Çev. Muhammed Han Kayani ve Diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1987, VI/35.

²³ Fahreddîn er-Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut, 1997, X/279.

Kur'an'da işaret edildiği gibi, gülebilme özelliğini insana veren, bu özellik ile ilgili ruhsal ve fiziksel mekanizmayı var eden Yüce Allah'tır. Nitekim çocuklar, erken yaşlarda memnuniyet ve haz hislerini gülme, gülümseme gibi tepkilerle dışarıya yansıtır. Gülme, çocuğun gelişme sürecine bağlı olarak öğrenilen bir davranış olmakla birlikte, insanda bu tür davranışların kökeni doğuştandır. Yüce Allah, insanı gülme etkinliğini gerçekleştirecek ve geliştirebilecek yetenekte yaratmıştır. Gülme davranışının hem duygusal alt yapısını hem de fiziksel tepki biçimini insana kazandırmıştır.

c). Bir Şeyi Başarmanın Sebep Olduğu Gülme

Başarılı olmanın ve başarının getirdiği ödüllerin sebep olduğu sevinç ve mutluluk cennette ağırlanan mü'minlerin yüz ifadelerine gülümseme olarak yansımaktır. Mü'minlerin, cennetteyken tecrübe edecekleri iyimserlik ve mutluluk hali, onların yüz hatları tasvir edilerek âyette anlatılır: *"Yüzler vardır ki o gün parıl parıl, güleç, sevinçli."*²⁴ Âyette, cennette ağırlanan mü'minlerin yüz ifadeleri tasvir ediliyor. İçlerindeki sevinç ve mutluluk gülümseme şeklinde yüzlerine yansıyor.²⁵ Yüzlerinde bir iyimserlik ve aydınlanma görülüyor. Dünyadaki sınavlarını başarıyla geçtikleri için, kendilerine hazırlanan ödüllere ulaşmanın sevinci yüzlerinden okunuyor.²⁶

Gülmekte olan cennetlikler çevrelerine cevval ve dinç bakışlarla bakmaktadırlar. Yüzlerinde parlaklık ve aydınlanma söz konusudur. Âyette, gülen kimsenin yüz hatları bu şekilde tasvir edilmektedir.

Mü'minler, dünyadaki çalışma ve gayretlerinin karşılığını aldıkları, iman ettikleri hakikatlerin açıkça ortaya çıkması, inkârcıların inançlarının yanlışlığının kesinlik kazanması gibi sebeplerle mutlu olacaklar ve sevinç duyacaklardır. Özellikle inançsız kimseler karşısında başarılı olmanın, zafer kazanmanın mutluluğunu gülme davranışıyla ortaya koyacaklardır. Gülme, bir başarıyı, galibiyeti dile getirecek tarzda gerçekleşecektir: *"İşte bugün de inananlar kâfirlerin üstüne*

²⁴ Abese, 80/38-39.

²⁵ İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmâîl İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm**, Dâru'l-Ma'rîfe, Beyrut, 1997, IV/506; Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Habîb el-Mâverîdî, **en-Nüket ve'l-Uyûn**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz., VI/209.

²⁶ Vehbe ez-Zuhaylî, **et-Tefsîru'l-Münîr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1991, XXX/76; Ebû Bekr Câbir el-Cezâirî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, V/522; Mahmut Toptaş, **Kur'an-ı Kerîm Şîfa Tefsiri**, Cantaş Yayınları, İstanbul, 1998, VIII/178.

gülerler."²⁷ Dünyadaki gurur ve büyülenmenin, zevk ve eğlencenin ardından, kıyâmet günü aşağılık ve küçük düşmüşlük hali içerisinde cehennemde azap görmekte olan kâfirlere, mü'minler güleceklerdir. Kâfirler nasıl dünya hayatındayken mü'minlere güldülerse, mü'minler de kâfirlerin cehennemdeki korkunç, dayanılmaz hallerine güleceklerdir.²⁸

d) Umulmadık Bir Şeye Karşı Gösterilen Tepki Olarak Gülme

Hz. Süleyman'ın hayatından sunulan bir kesitte, gülme eyleminin, çok sayıda karmaşık duygunun ifadesi olarak yansıdığı tespit edilmiştir. İlginç gelen, hayret verici, hoş giden, mutlu eden bir durum karşısında, sevgi ve şefkat gösterircesine bir gülümsemeyle Hz. Süleyman duygularını ve hissettiklerini açığa vurmuştur. Ayrıca, âyette Hz. Süleyman'ın tebessüm ederek güldüğü belirtilmektedir. Demek ki, o sadece yüz ifadesiyle tebessüm etmekle yetinmemiş, nefes çıkarmaya bağlı olarak sesli bir biçimde gülmüştür. Yani tebessümü aşan bir gülme eylemi meydana gelmiştir: "*Karınca vadisine geldikleri zaman bir karınca: "Ey karıncalar dedi, yuvalarınıza girin ki Süleyman ve orduları farkında olmayarak sizi ezmesinler."* (Süleyman) onun sözüne gülümseyerek dedi: "*Rabb'im, beni bana ve anama, babama verdiğin nimete şükretmeye razı olacağım, yararlı işler yapmaya sevk et ve rahmetinle beni iyi kulların arasına sok.*"²⁹ Hz. Süleyman, karıncalara karşı duyduğu sevgi ve şefkati gülercesine tebessüm ederek göstermiştir. Karıncanın, muhtemel gelişmelere karşı, uyanık ve tetikte olması, hazırlıklı bulunması ve diğer karıncaları uyarması, onları korumak istemesi, onları menfaatleri doğrultusunda hareket etmeye sevk etmesi Hz. Süleyman'a ilginç ve hayret verici gelmiştir.³⁰

Karıncanın, askerler tarafından çiğnenmemek için öteki karıncaları uyarması, karıncalar topluluğu ile ilgili düşündüğü önlem ve izlediği yol, Süleyman'ın ordusu hakkındaki değerlendirmesi Hz. Süleyman'ın çok hoşuna gitmiştir. Allah'ın hiçbir kimseye bahşetmediği bir şeyden dolayı yani karıncaların fısıltılarını (iletişim sembollerini) algılayıp, maksatlarını, duygularını anlayabildiği

²⁷ Mutaffifîn, 83/34.

²⁸ en-Nesefî, *a.g.e.*, IV/500; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, V/507; el-Cezâîrî, *a.g.e.*, V/541; Yazır, *a.g.e.*, VIII/5667.

²⁹ Neml, 27/18-19.

³⁰ İzzuddîn Abdülazîz İbn Abdisselâm ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1996, II/460; el-Kâdî Nâsiruddîn el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, II/173; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1997, s. 764; Yazır, *a.g.e.*, V/3668.

için son derece mutlu olmuştur. Onun hayret ve mutluluğu gülercesine tebessüm etmek şeklinde yüzüne yansımıştır.³¹

Karıncalar arasında kullanılan iletişim diline vakıf olmak bir insan için beklenmedik, umulmadık ve normal doğa koşullarını aşan durumlardandır. İnsan normal doğa koşullarını aşan, alışkın olduğu kural ve sınırların dışına çıkan olaylarla karşı karşıya geldiğinde duygularını gülme davranışı biçiminde dışarıya vurabilir. Hz. Süleyman, kendisine ilginç gelen, sıra dışı olay karşısında hayret ve memnuniyetini gülerek ifade etmiştir. Ayrıca bu gülme eyleminin içerisinde sevgi ve şefkat duyguları da etkin olmuştur.

e) Kendini Güven İçinde Duyumsamanın İfadesi Olarak Gülme

Herhangi bir ortamda kendini güvensiz, korumasız hisseden bir insan endişeye ve kaygıya kapılır. Yeniden güvenli bir ortamın ve koşulların sağlanması durumunda insanın eleme, kaygısı azalır, haz duymaya başlar. İnsan gerilimin ardından gelen rahatlamaya gülümsemeyle tepki gösterebilir. Bu tür tepkilerin, bebekler üzerinde açıkça gözlemlendiğinden daha önce söz etmiştik. Kur'an'da tarihten aktarılan bir olayda, Hz. İbrahim ve hanımının, iç yüzünü kavrayamadıkları bir manzara karşısında endişe ve korkuya kapıldıkları, fakat daha sonra işin aslını öğrendiklerinde boşuna endişelendiklerini fark ettikleri haber verilir. Bu olayda, Hz. İbrahim'in hanımı korkunun ve kaygının yerini alan güven duygusunu ve rahatlamayı, mutlu bir şekilde sevinerek, fakat biraz da şaşkınlığını gizlemeyecek biçimde, hayret içinde gülmek suretiyle ortaya koymuştur. Gülmenin, insanın kendini iyi hissetmesine imkan sağladığı, kalbi rahatlattığı, sıkıntıyı giderdiği gerçeği dikkate alınacak olursa; İbrahim'in karısı sıkıntının verdiği gerginliği üzerinden atmak, rahatlamak, kendini iyi hissetmek amacıyla gülmüş olabilir: *"Elçilerimiz, İbrâhim'e müjde getirdikleri zaman: "Selâm!" dediler. O da "Selâm!" dedi; çok durmadan hemen (elçilere) kızarmış bir buzağı getirdi. Ellerinin buzağıya uzanmadığını görünce durumlarını beğenmedi ve onlardan ötürü içine bir korku düştü. "Korkma, dediler, biz Lût kavmine gönderildik." Ayakta durmakta olan karısı, güldü. Biz de ona İshâk'ı müjdeledik."*³² Eve gelen yabancıların tavırları endişe

³¹ Ebu'l-Kâsım Cârullâh Muhammed İbn Ömer İbn Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, III/346; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1997, VI/371; Yazır, a.g.e., V/3668.

³² Hûd, 11/69-71.

ve kaygı uyandırmıştır. Gelenler, korkulacak bir durumun olmadığını, kendilerinin Allah'ın elçileri olduklarını söyleyince, kaygı yerini rahatlama bırakmıştır. Hz. İbrâhim'in hanımı da, işin iç yüzünün ortaya çıkması, gelenlerin durumlarının ve ne amaçla geldiklerinin belli olması üzerine güven içinde, mutlu bir şekilde, sevinerek, biraz da hayret ederek gülmek suretiyle duygularını dışarı vurmuştur.³³ Âyette Hz. İbrahim'in hanımının korktuğundan bahsedilmemektedir. Ev halkından olan, olay sırasında evde bulunan ve korkuya sebep olan duruma tanık olduğu anlaşılan Hz. İbrahim'in hanımının da kocası gibi endişe etmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Hz. İbrâhim'in hanımının kocamış bir kadın haliyle çocuk doğuracağını bildirilmesi üzerine güldüğünü ileri süren yaklaşım, Kur'an'da olayın anlatıldığı metne uygun düşmemektedir. Çünkü metinde görüldüğü gibi, doğacak çocuğun müjdelenmesi, kadının güldüğünü dile getiren ifadeden sonra gelmektedir. Cümlelerin akışı içerisinde gülme olayı dile getirildikten sonra, "bunun ardından" anlamına gelen "fe" bağlacıyla başlayan müteakip ifadede doğacak çocuk müjdelenmektedir.³⁴ Dolayısıyla gülme eylemi, müjdeleme olmadan önce gerçekleşmiştir ve müjdeleme olayından daha önceki bir duruma ilişkin duyguların ifadesidir.

Karşılaşılan bir tehlikenin ardından bireyin kendisini güven içerisinde hissetmesi gülme tepkisiyle dışa vurulabilmektedir. Hz. İbrahim'in hanımının gülmesinin, yeniden edinilen güven duygusunun bir ifadesi olduğunu söylememiz yanlış olmaz.

f) Hoşlanılan İş Yapma Durumunda Gülme

Bir âyette, dünyanın geçici hazlarına dalan, dünyevî zevklerle neşelenen, oyalanıp eğlenen, mutluluk arayan kimselerin, aslında neşeyi ve mutluluğu hak etmedikleri, onların "az gülmeleri" gerektiği, ya da gülebilecekleri sürenin bu dünya hayatıyla sınırlı, az devam edecek bir zaman dilimini kapsadığı belirtilir. Bu âyette, "gülmek" sevinmek, mutlu olmak, haz almak gibi duyguların ifadesi ya da mecâzî olarak bu duyguların dile getirildiği bir kavram olarak karşımıza çıkar: "Allah'ın elçisinin arkasından oturmakla sevindiler, mallarıyla ve canlarıyla cihât

³³ Ebû Abdullâh Muhammed İbn Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, IX/45-46; Esed, *a.g.e.*, s. 439; Abdurrahmân İbn Nâsır es-Sa'dî, *Teysîru'l-Kerîmî'r-Rahmân Fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1996, s. 341.

³⁴ el-Kurtubî, *a.g.e.*, IX/45-46; Esed, *a.g.e.*, s. 439.

etmekten hoşlanmadılar: “Sıcakta sefere çıkmayın.” dediler. De ki: “Cehennem’in ateşi daha sıcaktır!” Keşke anlasalardı! Artık kazandıkları işlere karşılık az gülsünler, çok ağlasınlar!”³⁵ Âyette belirtildiğine göre, samimi ve içten gelerek iman etmeyen kimse-lerin, yapmış oldukları davranışlarına karşılık sevinip gülmek yerine, üzülüp ağlamaları gerekmektedir. Dünyanın geçici hazlarına dalanlar, dünyevî zevklerle neşelenenler, oyalanıp eğlenenler öte dünyada elem verici azap içinde ağlayacaklardır. Dünyanın hazlarına dalarak elde edecekleri mutluluk çok olmayacak, az gülebileceklerdir; ama Allah’a itaatsizliklerinin karşılığı olarak âhirette uğrayacakları cezadan dolayı çok ağlayacaklardır. Ömürleri boyunca gülseler de, bu durum dünya için az bir süredir. Fakat âhiretteki hüznün ve ağlamaları çok uzun süreli olacaktır. Âhiretteki ceza sürekli ve kesintisizdir. Geçici olan bir şey (dünya hayatı), sürekli olana oranla daha az sayılır.³⁶

Âyette iman etmeyen kimselerin dünya hayatında yapmış oldukları işlerden dolayı sevinip mutlu olmaları, eğlenip neşelenmeleri anlatılmaktadır. Bu kimseler dünyada yaptıkları işler karşısında duydukları hazı gülme tepkisiyle ortaya koymuşlardır. Hoşa giden bir işi yapmaya kalkışmak, gülme durumunu ortaya çıkarabilmektedir. Âyette, inkârcıların böyle bir durum içerisinde bulundukları açıklanmaktadır.

g) Üstünlük Duygusunun Bir İfadesi Olarak Gülme

Gülme, her zaman bir sevincin, mutluluğun ya da birisine gösterilen sevginin, şefkatin, nezaketin göstergesi olarak karşımıza çıkmaz. Şeytanlık dolu, kötü niyetli, küçük gören, hakir bulan, alay eden, utandıran, başkalarına acı çekirtmeyi, üzerlerinde baskı kurmayı amaçlayan hile ve hırs sahiplerinin de kendine özgü özellikleri olan gülme biçimleri vardır. Kur’an’ın anlattıklarına göre, peygamberler Allah’ın mesajlarını, içinde yaşadıkları toplumun ileri gelenlerine ilettiklerinde onların gülme şeklinde tepkileriyle karşılaşmışlardır. Bu tür bir gülme, peygamberle ve getirdiği mesajlarla alay etme, dalga geçme, eğlence yerine koyma, gırgıra alma amacıyla yapılmıştır. Onların gülmelerinin zamanlaması, ses ve yüz ifadelerinin aldığı biçim içlerindeki niyetleri açıkça ortaya koyacak nitelikteydi: “And olsun biz Mûsâ’yı da âyetlerimizle Firavun’a ve ileri gelen adamları-

³⁵ Tevbe, 9/81-82.

³⁶ er-Râzî, a.g.e., VI/114; en-Nesefî, a.g.e., II/200; Ateş, a.g.e., IV/121; es-Sa’dî, a.g.e., s. 305.

na gönderdik: “Ben âlemlerin Rabb’inin elçisiyim” dedi. Onlara âyetlerimizi getirince onlarla alay edip gülmeye başladılar.”³⁷ Tevhîd’in hak olduğuna, Allah’a ortak koşmaktan uzak durmak gerektiğine ilişkin kanıtlar içeren, çeşitli ilâhlara tapmaktan vazgeçmeye çağıran âyetleri getirdiğinde Firavun ve çevresindeki topluluk alay ederek, dalga geçerek Hz. Mûsâ’ya gülmeye başlamışlardır. Kureys Kabilesinin inkârcıları da aynı şekilde Hz. Muhammed’in getirmiş olduğu âyetlere, bilgilere, öğütlere, emir, yasak ve tavsiyelere gülüp alay etmişlerdir.³⁸ “Şimdi siz bu söze (bu Kur’an’a) mı hayret ediyorsunuz? Ve gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz?”³⁹ Kur’an’ın ifadeleri ve Hz. Peygamber’in sözleri karşısında, Allah’a ortak koşan Mekkeliler, ilâhî sözleri duyduklarında gülmek suretiyle tepkilerini gösterdiler,⁴⁰ ilâhî gerçekleri gülerek alaya aldılar. Kur’an mesajının gelişini eğlence yerine konulacak bir gelişme olarak değerlendirdiler.⁴¹

Her toplum kendini ve kendi grubunun değerlerini üstün görme eğilimindedir. Farklı kimlik ve değerlere sahip topluluklar karşısında baskın, üstün ve belirleyici olmayı ister. Buna bağlı olarak kendi üstünlüğünü, hakimiyetini karşı tarafa gösterecek bazı tutumlar içerisine girer. Kur’an’ın anlattığına göre, iman eden insanlarla, inkârcı insanlar arasında böyle bir mücadele ve rekabet ortamı yaşanmış, inkârcılar iman edenleri küçük görmüşler, özellikle sosyal statü ve ekonomik açıdan zayıf olanlarını küçümsemişler, onların Allah’a karşı göstermiş oldukları kulluğa, ilâhî değerler doğrultusunda ortaya kuydukları inanış ve davranış biçimine alaycı bir tavırla yaklaşmışlardır. Küçümseyici ve alaycı tavırlarını “gülerek” ortaya koymuşlardır: “Zira kullarımdan bir zümre: “Rabbi’imiz inandık, bizi başışla, bize merhamet et, sen merhamet edenlerin en hayırlısı” dedikleri için siz onlarla alay ettiniz. (onlarla o derece uğraştınız ki bu uğraşmanız yüzünden onlar) size beni anmayı unutturdular (onları bırakıp da beni hatıra getirmediniz). Siz daima onlara gülüyordunuz.”⁴²

³⁷ Zuhruf, 43/46-47.

³⁸ Ebû Muhammed Abdulhak İbn Gâlib İbn Atıyye el-Endelûsî, **el-Muharreru’l-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz**, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1993, V/58; el-Merâğî, a.g.e., IX/80; Muhammed Cemâluddîn el-Kâsimî, **Tefsîru’l-Kâsimî**, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1994, VI/193; Toptaş, a.g.e., VII/88-89.

³⁹ Necm, 53/59-60.

⁴⁰ er-Râzî, a.g.e., X/287; Muhammed Ali es-Sâbûnî, **Safvetü’t-Tefâsîr**, Dâru’l-Kalem, Beyrut, tsz., III/280.

⁴¹ Muhammed İbn Ali İbn Muhammed eş-Şevkânî, **Fethu’l-Kadîr**, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut, 1995, V/146; el-Mâverdî, a.g.e., V/407; el-Kurtûbî, a.g.e., XVII/80; Yazır, a.g.e., VII/4615.

⁴² Mü’minûn, 23/109-110.

İnkârcılar iman edenleri küçük görmüşler, özellikle güçsüz mü'minlerle alay edip, onları kendilerine boyun eğdirmeye çalışmışlardır. Mü'minlerin tutum ve davranışlarına, Allah'a karşı göstermiş oldukları kulluğa gülerek alay etmişlerdir.⁴³ Mü'minlerle alay edip uğraşmak onları öylesine meşgul etmiş ki, bu durum onların Allah ile iletişim kurabilmelerinin önündeki en büyük engel olmuştur. İman edenlere gülmekle kendilerini meşgul etmeleri, Allah'ın sıfatlarına işaret eden yaygın ve apaçık iman kanıtları üzerinde düşünüp zihin yürütmelerini engellemiştir.⁴⁴

*"Suç işleyenler, inananların üstüne gülerlerdi."*⁴⁵ ifadesinde belirtildiği şekilde, Kureyş kâfirleri; yalnız Allah'a inandıkları, Allah'ın Hz. Peygambere vahyettiklerini benimsedikleri ve kâfirlerin atadan kalma geleneklerini terk ettikleri için mü'minleri alaya almışlardır. Sosyal statü bakımından Kureyş kabilesinin ileri gelenleri özellikle zayıf müslümanları alaya almışlar, onları küçümsemişlerdir. Nüzûl sebebi olarak kayda geçen bir habere göre; Ali b. Ebî Tâlib ve onunla birlikte olan bir gurup mü'min, Mekke kâfirlerinden bir topluluk ile karşılaştıklarında, kâfirler onları boş şeyler peşinde koşan, akılsız kimseler diye küçümsemiş, onlara gülmüşlerdir.⁴⁶

Peygamberlere, getirdikleri mesajlara ve dindar insanlara karşı inkârcıların takınmış oldukları en yaygın tavırlardan birisi gülmektir. İnkârcıların gülmelerinin amacı, dindar insanlar üzerinde gerçekleştirmek istedikleri üstünlük kurma çabasıdır. İnkârcılar, dindar insanlar üzerinde hakim olduklarına ve onları küçük düşürebileceklerine inanırlar. Bu amaçlarını gerçekleştirirken gülme davranışına yeltenirler. Onların gülmelerinin içeriği ve tarzı kötülemeye, zarar vermeye yönelik bir tür alaya almadır. Dindar insanlara ve dinî değerlere karşı üstünlük kurma amacına yönelik gülme davranışı, tarih boyunca inkârcı kimse-lerin tipik özelliklerinden birisi olarak kendini göstermiştir.

⁴³ Muhammed İbn Muhammed İbn el-Muhtâr eş-Şankîti, *Azvâu'l-Beyân fi İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995, V/360-361; ez-Zuhaylî, *a.g.e.*, XVIII/108.

⁴⁴ ez-Zemahşerî, *a.g.e.*, III/200; Seyyid Kutub, *Fî Zılâlî'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kâhire, 1997, IV/2482, Ateş, *a.g.e.*, VI/120.

⁴⁵ Mutaaffîfîn, 83/29.

⁴⁶ el-Beyzâvî, *a.g.e.*, II/579; el-Endelûsî, *a.g.e.*, V/454; el-Kâsimî, *a.g.e.*, VII/287.

Sonuç

Kur'an, insanın gülebilmeye özelliğine iki açıdan yaklaşır. Özellikle, gülmenin insanın doğal etkinlikleri arasında yer aldığı, gülme etkinliğinin insanın iç dünyasındaki çeşitli duygulanımlardan kaynaklandığı ve bu duygulanımlara insanın içinde yaşadığı koşulların yol açtığı belirtilir. Fakat Kur'an'ın asıl amacı, insanın yaşadığı bütün bu tecrübe ve koşulların var edicisinin Yüce Allah olduğu bilincine ulaşmasına imkan sağlamaktır.

Kur'an, başarıya ulaşmanın sebep olduğu gülme davranışına kıyâmet tasvirleri arasında yer verir. Mü'minlerin âhiret hayatında tecrübe edecekleri sevinç, mutluluk ve içlerinde duydukları her türlü olumlu hisler yüz ifadelerine yansıyacaktır. Tecrübe edilecek duyguların ve yansıtılan yüz ifadesinin temelinde yatan asıl sebep ise başarıya ulaşmaktır.

İlginç ve hayret verici gelişmeler karşısında gösterilen tepkilerden birisi gülmedir. Hz. Süleyman'ın hayatından sunulan bir kesitte, ilginç gelen bir durum karşısında hissedilen hoşlanma duygusu gülme davranışıyla ifade edilmiştir. İnsan her ilginç şey karşısında gülmez. Hz. Süleyman'ın yaşadığı anlatılan olayda gülecek şekilde tepki göstermesi, tecrübe ettiği hayret ve duygulanımın çok fazla olduğuna işaret eder.

Güvensizlik duygusu eleme, güven duygusu hazzıya yönelik duygular ortaya çıkarır. Haz, insanda olumlu duyguları harekete geçirdiği için gülme eğilimi doğurabilir. Özellikle güvensizlikten yani bir tür elemenden güven haline geçişin yaşandığı an hazzın yoğun yaşanmasına sebep olur. Bu yoğun haz ve iyimserlik hali insanın yüzüne gülme şeklinde yansıyabilir. Kur'an, böyle bir tecrübeyi Hz. İbrahim'in hanımının yaşadığı bir olayı tasvir ederken anlatır.

Kur'an'ın gülme davranışından en çok söz ettiği durum, gülmenin üstünlük duygusunun ifadesi olarak kullanıldığı ortamlardır. Kur'an'da, üstünlük duygusunun ifadesi olarak gülme davranışına başvuran kimseler inkârcılar olarak açıklanır. İnkârcıların gülmelerine konu ettikleri kimseler ise peygamberler ve onlara uyanlardır. İnkârcılar kendi büyüklük ve üstünlüklerini, peygamberleri ve mü'minleri küçümseyerek, alaya alarak ortaya koymuşlardır. Bu küçümseme ve alayda yüz ifadesini yani gülme davranışını kullanmışlardır.